

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՁԻ ՀԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Շառ. Սինո 1935, էջ 194է6)

Սակայն, որովհետեւ Աւետարանը աւելի շուտ տարածուած էր Իտալիոյ կողմերը քան թէ Ափրիկէի մէջ, և ժողովուրդի մարդիկ որոնց մէջ կը գտնուէր նորահաւատներու զխուսոր մասը, լատիններէն չէին հասկնար, Աստուածաշունչի լատիններէն թարգմանութիւն մը իսկոյն կրնար կատարուիլ մէկ և միւս երկիրներու մէջ։ Ամէն պարագայի մէջ, Նովատիանոսի († 257) և հոովմայեցի ուրիշ հեղինակներուն գրուածքները կը վկայեն թէ աւելի ուշ Գ. դարու առաջին կիտուն, լատիններէն թարգմանութիւն մը ի գործածութեան էր Իտալիոյ մէջ։ Ս. Երանոսի գործերուն յունարէն սկզբնագրին (180) խմբագրութենէն վերջ իսկոյն կատարուած լատին տպագրութեան աստուածաշնչական կաշուները, ինչպէս այլ գործեր նաև ենթագրելու և տան լատիններէն Աստուածաշունչի մը գոյութիւնը կողուայի մէջ Գ. և Դ. դարուն։

Չանազան եկեղեցիներու այս մատենագիրներու կողմէ յիշուած սուրբգրական հատուածներուն բաղդարութիւնը կը յայտնէ այնպիսի անբարի տարբերութիւններ որ չեն կրնար յառաջ գալ միակ և նոյն թարգմանութենէ մը։ Նմանօրինակ տարբերութիւններ գոյութիւն ունին այն ձեռագիրներուն մէջ որ կը պարունակեն Աստուածաշունչի լատիններէն հին ընագրին մնացորդները և կ'ապացուցանեն թէ առ նուազն քանի մը գրքեր շատ անգամ թարգմանուած են։ Այսպէս է որ Codex Lugdunensis, Codex Monacensis և Codex Wirceburgensis ձեռագիրներէն իւրաքանչիւրը կը ներկայացնէ Ղեւտականին մէկ տարբեր ընագիրը։

Այս հաւաստումները կը հաստատուին անով որ եկեղեցւոյ Հայրերը լատիններէն հին Աստուածաշունչին ծագման վրայ գըրած են։ Միանուանդ խիստ ծանօթ է Ս.

Օգոստինոսի սոյն հաւաստումը։ «Կարելի է նկատել առնել զանոնք որ Ս. Գիրքը երբայցերէնէ յունարէնի թարգմանեցին. բայց ոչ զանոնք որ թարգմանեցին զայնս լատիններէն»։ Իւարոս, Ամբրոսիոս, Յերոնիմոս կը խօսին նաև բազմաթիւ թարգմաններու մասին։

Բոլոր այս տուեալները մեզ կը հաւաստեցնեն թէ Հին և Նոր կտակարանի բազմաթիւ լատին թարգմանութիւններ Բ. և Գ. դարուն ծագում առած են Ափրիկէի, ինչպէս նաև Իտալիոյ եւ Կորուայի մէջ։ Այս թարգմանութիւնները միշտ կատարեալ չէին. երբեմն անոնք կը տարածուէին միակ կամ խումբ մը գրքերու վերաբերմամբ։ Թարգմանուած տարբեր գրքերու հաւաքածոն, ժամանակ մը վերջ կարողացաւ կազմել գէթ լրացուցիչ թարգմանութիւն մը, թերևս երկու ոչ աւելի, որ ընդունեցին առաւել կամ նուազ պաշտօնական նկատագրի մը։

Հակառակ այս պատճառներուն որ կը նպաստեն յոգուս բազմաթիւ թարգմանութեանց, ուրիշ պատմագիրներ կը պաշտպանեն հակառակ կարծիքը։ Ըստ անոնց, միակ թարգմանութիւն մը գոյութիւն ունեցած է Յերոնիմոսին առաջ. ան ծնունդ առած է Ափրիկէի մէջ, ուրիշ տարածուած է լատին ուրիշ եկեղեցիներու մէջ։ Այս նպատակաւ կ'արժեցնեն իրենց կարծիքը թէ քանի մը տարբերութիւններու հետ կոն նաև լատին Աստուածաշունչի հին ընագիրներուն մէջ մեծ նմանութիւններ և թէ տարբերութիւնները ըստ բաւականին կը բացատրուին նոյն սկզբնական ընագրին վրայ կատարուած վերլուծարարութիւնները (retouche) յարմարեցնելու համար ճաշակին, և իւրաքանչիւր եկեղեցւոյ լեզուին։ Յետոյ կը պնդեն հաստատել հին թարգմանութեան մէջ ափրիկէաբանութիւններ որ նշաններ են փոքրիկսան հասարակաց ծագումին։ Երբորդ անոնք արժէք մը կուտան այն յաճախակի եւ փոխադարձ յարաբերութեան որ գոյութիւն ունէր զանազան եկեղեցիներուն միջև, այնպէս որ եթէ անոնցմէ միոյն մէջ թարգմանութիւն մը կատարուէր՝ անմիջապէս կը փոխանցուէր ուրիշներուն։ Թէպէտև այս նկատողութիւնները անհիմն չըլլան, հակառակ խնդրոյն ի նպաստ յայտնուած ա-

ռարկութիւնները մեծապէս կը գերազանցեն. ամէն ինչ հաւատար կուտայ թէ նախապէս բազմաթիւ լատին թարգմանութիւններ կային:

Նախադրոններն Աստուածաշունչի լատին բնագիրներու ամբողջութիւնը յաճախ կոչուած է Իրադա կամ Հին Իրադա: Այս անունը շատ ալ լաւ է: Վերջապէս ան կը հասկնայ միակ թարգմանութիւն մը և այս թարգմանութեան Իտալիոյ հետ ունեցած մասնաւոր յարաբերութեան մը պաշարփարը: Արդ երկրորդ ենթադրութիւնը նուազ հաստատուն չէ քան առաջինը, վասնզի ան կը յենու մի միայն Օգոստինոսի խիստ առեղծուածային բնագրի մը վրայ: Հիբրոնի եպիսկոպոսը Ս. Գրքի վրայ խօսած ժամանակ թարգմանութեան մասին կը խօսի այս բառերով. «Թարգմանութեան մէջէն Իտալիան պէտք է նախամեծար նկատուի ուրիշներէն, վասնզի ան աւելի համաձայն է բառերուն և աւելի յստակ իմաստի տեսակետով»: Անոնք որ կը կարծէին թէ ափրիկեան ծագումով մէկ լատին թարգմանութիւն միայն գոյութիւն ունի, այս խօսքերը կը հասկնան այն տարբեր վերաքննուած բնագիրներու մասին զոր ան ընդունած է, որոնք մէջէն Հիբրոնի եպիսկոպոսը իբր լուսազոյնը պիտի նշանակէր զայն որ ընթացիկ էր Իտալիոյ մէջ: Բայց ոչ օք իրաւունք ունի մեկնաբանութեան վերաքննելու բնագրի իմաստը տալ. այսու հանդերձ ոչ մի տեղ չէ յիշուած իտալական այս բնագրի մասին որ ուրիշներէն աւելի արժէքով բարձր ըլլայ, մասնաւորապէս Յերոնիմոս բալորովին կ'անդիտանայ զայն: Եւ ինչպէս ընդունիլ թէ ափրիկեցի մեծ վարդապետը, եթէ լատին Աստուածաշունչը ծագում առած է իր եկեղեցիին մէջ, այս նախնական բնագրերը նախամեծար համարի վերայարգարութեան միջոցաւ անոնցմէ ծագում առած ուրիշէ մը: Այս պատճառներուն համար, բազմաթիւ հեղինակներ կը կարծեն թէ խնդրոյ նիւթ եղող հատուածին մէջ, Օգոստինոս իտալական եկեղեցիներ մասնաւոր Աստուածաշունչի մը մասին ակնարկութիւն չըներ: Ոմանք կ'ենթադրեն թէ իսպա Յերոնիմոսի Վուկաթայի մէկ անունն է. ըստ այլոց իսպայով կը հասկնան Ակիլեաս կամ Իլլա: Այս վերջին բա-

ցատրութիւնը մասնաւորապէս հրապուրիչ է. Օգոստինոս՝ շատ մը տարբեր թարգմանութեանց մէջէն պիտի յանձնարարէր պարզապէս զայն՝ որ աւելի ճիշդ է, և աւելի յստակ:

Լատինական առաջին թարգմանութիւնները կատարուած են Եթովպիայի վրայէն ռամկօրէն լեզուաւ: Ժողովրդական լատիններէնը զգալիօրէն կը տարբերի պատկան լատիններէնէն: Կայսերաց ժամանակ ան խօսակցութեան լեզուն էր և զբաղէտներն իսկ կը գործածէին զայն իրենց պէտքերուն համար: Նախադրոնիմեան թարգմանութիւնները որմէ արդի Աստուածաշունչը տակաւին կը պահէ լատիններէնի կարեւոր մասեր, լուսազոյն աղբիւրն են այս գաւառաբարբառին ծանօթութեան համար:

Բ. ՅԵՐՈՆԻՄՈՍԻ ԳՈՐԾԸ

Որովհետեւ բազմաթիւ լատին թարգմանութիւններ կային, և թէ պաշտօնապէս և ոչ մին ուրիշներէն նախամեծար չէր համարուեր և ոչ ալ եկեղեցական իշխանութեան կողմէ չէր պարտադրուեր, արեւմտեան եկեղեցիին աստուածաշնչական ընագիրը ի սկզբանէ աւելի նուազ միտմեկած է քան յունական եկեղեցիին բնագիրը: Բաց աստի, ինչպէս երբայական և յունական ձեռագրաց մէջ, ընդօրինակութիւններու շատութեանց հետեանքով վերապահներ կը սարդէին, առանց հաշուելու որ երբեմն երբեմն կը սրբազրուէր բնագիրը մանաւանդ համաձայն յունական ձեռագիրներու որ յաճախակի շրջան կ'ընէին Արեւմուտքի մէջ: Հիտեաբար, Դ. դարուն, այնպիսի տարբերութիւններ կային զանազան բնագիրներուն մէջ՝ այնպէս որ Օգոստինոս անհերքի կը գտնէր զանոնք, և Յերոնիմոս ալ դառնօրէն կը գտնաւորէր: «Իւրաքանչիւր ոք, կ'ըսէր, ըստ կամեկ'աւելցնէ կամ կը պակսեցնէ ինչպէս որ կ'ուզէ», այնպէս որ եօթեան տարբեր բնագիրներ կան այնքան ալ օրինակներ:

Իրաց այդպիսի վիճակ մը չէր կրնար տեսիլ: Մանաւանդ արգելք մ'էր հանդիսական ընթերցումներու ժամանակ և ժամասացութեան մէջ Աստուածաշունչի հանրային գործածութեան համար: Այս կա-

ցութիւնը ուսմանը երեք դարերուն համարեութեամբ տանկիկ եղած էր: Բայց յետոյ պէտք եկաւ դարմանը գտնել, վասնզի քրիստոնէական հաստատութիւններ ժողովորդներ նախ լատին եկեղեցիէն ընդունեցին Ս. Գիրքը: Արդ ճշդիւ Դ. դարուն էր որ Յերոնիմոս (340-429) ամէն տեսակէտներով ա՛յս կարողագոյն մօրզը՝ պիտի կրնար ձեռնարկել Աստուածաշուշնի վերայդարման աշխատանքին՝ որ անհրաժեշտութիւն մ'էր: Այս այն մարդն էր որ կ'ողբար երբեմն այն ողբալի պատմաները որոնց մէջ կը գտնուէր հին լատին Աստուածաշուշնը:

Ան ծնած է ի Ստրիցոն Դալմատիոյ, 340ին. 20 տարեկան Հռոմ գնաց եւ հոն ուսումնասիրեց լատիներէնը որ իր մայրենի լեզուն էր, իր՝ ժամանակի լատագոյն քերականագիրներէն էլիթոս Տոնապիտսի մօտ, որուն քերականական գործերը մինչև միջին դար լատին ուսումնասիրութեանց հիմը կը կազմէին: Միեւնոյն ժամանակ հիմնովին ան սորվեցաւ յունարէնը, մանաւանդ Արիստոտելի եւ իր մեկնաբանութեանց ուսմունքովը: Իսկոյն այնպէս մը հմտացաւ թէ՛ լատին եւ թէ՛ յուն գրականութեան, որ իր իսկ վկայութեան համաձայն, գրեթէ չկար գիրք մը որ կարդացած չլուար: Դէպի Արեւելք կատարած ճամբորդութեան մը ընթացքին, գտեց արեւմտականներուն ուսմանը, սկսաւ երբայեցրէնի ուսման եւ հինգ տարիներ նուիրեց անոր (374-379) եւ ապրեցաւ իբր մենակեաց Գաղիսի տնայադատին մէջ, Անտիոքի արեւելքը: Յետոյ, իր Իեթղեհէմ բնակած ժամանակ (386-420) իր տարիքին հակառակ, աւելի եռանդով սկսաւ այս ուսումը եւ անոր վրայ աւելցուց արամեերէնը:

Աստուածաբանութեան եւ մեկնաբանութեան ծանօթութիւնով Յերոնիմոս կատարելագործած է լիզուներու ծանօթութիւնը: Անոնց միջամտիս եղաւ նախապէս ի Թեբզ, Հռոմի մէջ դասական ուսմանց աւարտումէն քիչ վերջ: Սոյն թուականին նոյն իսկ խմբագրեց Արդիւս գործարէին վրայ մեկնաբանական փոքրիկ շարք մը: Յետոյ, յաջորդաբար հետեւեցաւ սորբքըրական մեկնութեանց Հաւողիկեցի Ապոլինարի յԱնտիոք, Դրիգոր Նազիանզացիին ի Կ. Պոլիս, կոյրն Տիտիմոսի յԱղեքսան-

գրիս: Բաց աստի, իր բազմաթիւ ճամբորդութիւնները եւ, երկրի մէջ իր երկար բնակութիւնը օգտակար հանգիստացան Ս. Դրոց հասկացողութեան համար: Մեծ տաղանդով եւ անխնջ ջանքերով արդիւնաւորուած այս բոլոր ծանօթութիւններով աւ բացառիկ կազմուածքով մը եղաւ Ս. Դրոց հմտութեան մասնագէտ մը, միեւնոյն ժամանակ իր առաքինութիւնները եւ իր ճշողական կեանքը կը բարձրացնէին զինքը ճշմարիտ սրբութեան մը: Յերոնիմոս ամէն տեսակէտներով ձեռնհասութիւն չաւած էր եկեղեցիին տալու Աստուածաշուշնի որոշ բնագիրը որ կը պակսէր:

Դիւրութեամբ հասկնալի է ուրեմն թէ երբ 383ին Հռոմի մէջ սինոդը գումարուեցաւ, Յերոնիմոս ալ մասնակցեցաւ: Դամասոս Ա. պապը հրաման տուած էր անոր լատին Աստուածաշուշնը վերաբարդելու: Ան անմիջապէս գործի սկսաւ եւ ըստ յունարէնի վերաքննեց նախ Նոր կտակարանը, — այս վերաքննեալ բնագիրը այժմ գոյութիւն ունի — յետոյ Սաղմոսարանը: Վերաքննեալ սաղմոսները անմիջապէս ընդունելութիւն գտան Հռոմի մէջ, եւ այժմ անոնք ի գործածութեան են Ս. Պետրոսի մայր եկեղեցիին մէջ: Այս Սաղմոսարանէն առնուած են Պատարագամատոյցի սաղմոսի մասերը, կցորդները եւայլն:

ՄԿԻՏԻՃ ԵՊՍ. ԱՂԱԽՆՈՒՆԻ

Վ Ե Ր Ի Պ Ա Կ

«ՍՈՒՆ» 1935 թիւ 7, էջ 225 ա. սիւնակ
ժող 18 «Georgie» կամ «Georgia» կարդալ «Georgie».

Անդ, սիւնակ բ. ժող 19 «ԱՐԶԱՆԱ» կարդալ
«ԱՐԶԱՆԱ»:

Անդ, սիւնակ բ. ժող 25, «ԲԱՐՈՒՐԱՎԱՆԳԱԿ»
կարդալ «ԲԱՐՈՒՐԱՎԱՆԳԱԿ»: